

Analiza ženskih rodnih uloga u romanima Ponos i predrasude i Jane Eyre

Gržinić, Graziella

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:791859>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

Analiza ženskih rodni uloga u romanima *Ponos i predrasude* i *Jane Eyre*

Završni rad

Mentorica: dr. sc. Brigita Miloš

Studentica: Graziella Gržinić

Akadska godina: 2017./2018.

Rijeka, 2018.

I. SADRŽAJ

I. SADRŽAJ.....	2
II. SAŽETAK.....	3
III. UVOD.....	4
IV. RAZRADA.....	6
4.1. Položaj žene u engleskom društvu 19. stoljeća.....	6
4.2. Engleska književnost 19. stoljeća.....	7
4.2.1. Jane Austen i Charlotte Brontë.....	7
4.3. <i>Ponos i predrasude</i>	9
4.3.1. Brak.....	9
4.3.2. Odnos imaginarija eksterijera i interijera.....	13
4.3.3. Ugled i moral.....	16
4.4. <i>Jane Eyre</i>	18
4.4.1. Brak.....	18
4.4.2. Odnos imaginarija eksterijera i interijera.....	23
4.4.3. Ugled i moral.....	28
V. ZAKLJUČAK.....	31
VI. IZVORI I LITERATURA.....	33

II. SAŽETAK

Naslov ovog rada: „Analiza ženskih rodni uloga u romanima *Ponos i predrasude* i *Jane Eyre*“ ujedno je i njegova tema. Ovi romani nastali su u, te pišu o engleskom društvu 19. st. – razdoblju velikog gospodarskog napretka, ali patrijarhalne društvene ideologije koja nije predviđala nikakva politička prava za žene. Upravo stoga smatram ove romane subverzivnom kritikom društva toga vremena jer njihove autorice, svaka na svoj način, izražavaju nezadovoljstvo prema tadašnjim društvenim normama. Analiza romana se vršila preko tri izdvojena motiva koje držim zajedničkim u oba romana, a to su: brak, odnos imaginarija interijera i eksterijera te ugled i moral. Ovi motivi značajni su zato jer osvjetljavaju rodne uloge koje je ženama društvo nametalo kao i otpor koji autorice preko svojih junakinja izražavaju. Naime, bračni status te ugled i moral bile su karakteristike koje su za žene 19. st. značile mnogo jer su ih pozicionirale na društvenoj skali. Imaginarij interijera i eksterijera, pak, progovara o tipično zapadnjačkoj dihotomiji prirode (eksterijera) i kulture (interijera), koja se može uočiti u naraciji navedenih romana, te kojoj autorice pružaju vlastitu perspektivu.

Ključne riječi: ženske rodne uloge, Jane Austen, Charlotte Brontë, Ponos i predrasude, Jane Eyre, brak, moral, ugled, imaginarij interijera, imaginarij eksterijera

III. UVOD

Devetnaesto stoljeće je doba velikih promjena u Europi. Naime, dolazi do industrijske revolucije što je obilježilo prelazak na kapitalistički način proizvodnje i stvaranje novog društvenog sloja, a to je građanstvo. Ovaj se prelazak u Engleskoj dogodio relativno mirno, te je „građanska klasa [je] postigla svoju političku afirmaciju kad je 1832. izvršena prva reforma parlamenta“ (Kovačević; 1991:139). Uzdizanje građanstva na društvenoj ljestvici naročito je interesantno jer predstavlja temelje današnjeg suvremenog društva. Društvo devetnaestog stoljeća, bez obzira na brojne promjene, ostaje patrijarhalno. Norme čednosti i „dobrog ponašanja“ ostaju duboko ukorijenjene u mentalitetu ljudi, a u njihovu pridržavanju naročit je naglasak stavljen na žene.

Romani *Jane Eyre* autorice Charlotte Brontë i *Ponos i predrasude* autorice Jane Austen, jedna su od istaknutijih djela 19. stoljeća, koja zbog svojeg sadržaja mnogo otkrivaju o karakteristikama društvenog života, te o društvenim normama toga doba. Glavne točke kojih ću se ovdje dotaknuti bit će: brak, moral i ugled, te odnos eksterijernog i interijernog imaginarija. Oba romana pišu autorice koje imaju kritički stav prema ovim temama u svojem vremenu te pokušavaju ukazati na postavljene prepreke i nelogičnosti, posebice one postavljene ženama. Naime, upravo žene su glavne junakinje ovih romana i to žene kritički nastrojene prema društvu svojega vremena, svaka na svoj način. One odudaraju od hegemonijske slike žena kao pasivnih, šutljivih, privatnih osoba. Naprotiv, one svoje mišljenje jasno iskazuju i time prkose sputavajućem i uskogrudnom društvu. Smatram da su ovi primjeri doista vrijedni jer su ih pisale žene o ženama. Ne želim time reći da su stoga takve priče objektivnije. Ono što želim istaknuti je da u ovim romanima dobivamo žensku perspektivu o stanju društva i žena u društvu, naspram dominantnoj muškoj perspektivi koja je prevladavala u književnosti 19. st., čime se pruža alternativni pogled na realnost toga doba. K tome, dobivamo i novu moralnu perspektivu položaja žena iz očišta onih koje su tu realnost uistinu i živjele, a ne muških pojedinaca koji taj položaj nisu mogli u potpunosti razumjeti.

Naposljetku, želim istaknuti važnost i ujedno razlog otvaranja ove teme. Smatram da je literatura pisana od strane žena veoma zanemarena i potisnuta u udžbenicima književnosti. Dok „veliki autori“ zauzimaju stranice analize i razmatranja njihovih djela, autorice zadobivaju sporedne rubrike stranica. Njihova djela su spomenuta usputno, neobavezno, te stoga ne čudi što ih se i tako shvaća. Broj autora u obaveznoj lektiri u školama je znatno veći od broja autorica. Uzmemo li samo za primjer razdoblje realizma, uviđamo da se na listama

za obaveznu lektiru mogu naći Dostojevski, Tolstoj, Gogolj, Balzac, Flaubert, Kumičić, Kovačić itd. (MZOS, 2018.), ali nema gore napomenutih autorica koje se mogu svrstati pod isto razdoblje. Stoga je ovaj rad osobni skromni doprinos ispravljanja ovakve nepravde.

IV. RAZRADA

4.1. Položaj žene u engleskom društvu 19. stoljeća

Devetnaesto stoljeće je obilježeno industrijskom revolucijom koja je značila veliku prekretnicu u društvenom kontekstu Europe. Naime, ona je značila promjenu načina proizvodnje s feudalizma na kapitalizam, te rast nove društvene klase – građanstva. Engleska je uživala duži period mira, što je omogućilo „buran rast industrijalizacije kojom je Engleska prednjačila ispred svih drugih zemalja“ (Kovačević; 1991:139). Željeznica se počinje širiti čitavom zemljom, te se zbog dobre povezanosti razvijaju industrija i trgovina. Ovakav razvoj događaja doveo je do velikog prosperiteta, ekonomskog i političkog.

Bez obzira na brojne promjene koje je donijelo 19. stoljeće, malo se toga, ako išta, promijenilo u odnosu na položaj žena u društvu. Englesko, ali i europsko društvo ostaje patrijarhalno, te ne predviđa nikakva politička prava za žene. „U porodici žena je ostala podložna volji oca, muža ili brata“ (Kovačević; 1991:145). To sugerira na građansku ideologiju koja stvara diskurs privatnog vlasništva, ali i na polarnost pojmova privatnog i javnog, gdje je žena u području privatne sfere doma, dok je muškarac u sferi javnog, političkog.

Jedan od razloga isključenosti žena iz javnog života i stava o njihovoj inferiornosti proizlazi iz njihove isključenosti iz sustava obrazovanja. Iako je njihov položaj bio ponešto drugačiji s obzirom na klasu kojoj su pripadale, žene su uglavnom bile mnogo slabije obrazovane nego muškarci. Čak niti djevojke iz bogatijih obitelji nisu dobile obrazovanje jednako kao i njihova braća. Dok su oni dobivali „klasično ili profesionalno obrazovanje“, one su učile „pomalo strane jezike, crtanje, pjevanje i sviranje“ (Kovačević; 1991:146). Za razliku od njih djevojke iz nižih slojeva „bile su ravnopravne sa braćom jer su za njih bile predviđene iste škole koje su izdržavala verska ili filantropska udruženja“ (Kovačević; 1991:146). Dakle, djevojke nižih slojeva dobivale su obrazovanje ovisno o mogućnostima, a ako su ga dobile to im je omogućilo buduće zanimanje guvernante, koje često nije prolazilo bez omalovažavanja od strane imućnih obitelji kod kojih su radile.

Neravnopravnost u obrazovanju nastavlja se i na neravnopravnost u radničkom svijetu. Naime, „radnice u polju i fabričke radnice dobijale su otprilike za polovinu manju nadnicu no što bi dobijao muškarac za isti posao“ (Kovačević; 1991:146). Osim toga nisu imale nikakva radnička prava, niti zakon koji bi ih mogao štititi. Tek su zakonima iz 1833. i 1847. godine

dobile zaštitu, no velik broj žena tim zakonima je ostao nezaštićen, a ostaje i nadasve upitno koliko su se ti zakoni u praksi poštovali.

U javnu sferu jedino su se mogle probiti pisanjem, ali i to je bilo rijetko. No, ako bi se i neka žena upustila u pisanje često je to bilo pod muškim pseudonimom kako bi se izbjegle predrasude spram djela koje je napisala žena. Virginia Woolf (2003:68) kaže: „Vrlo živahna djelatnost duha koja se potkraj osamnaestog stoljeća pokazala među ženama – razgovori, sastanci, eseji o Shakespeareu, prijevodi klasika – temeljila se na gojoj činjenici da su žene mogle zaraditi pisanjem“ i dodaje „tako se krajem osamnaestog stoljeća zbilja promjena koju bih, kad bih preispisivala povijest, opisala podrobnije i držala značajnijom od križarskih ratova ili ratova ruža. Žena srednje klase počela je pisati.“

4.2. Engleska književnost 19. stoljeća

Devetnaesto stoljeće obilježila su dva umjetničko-stilska pravca, a to su: romantizam i realizam. Za razliku od romantizma, realizam se nije u Engleskoj pojavio u istom obliku kao u kontinentalnoj Europi. Naime, u Engleskoj se razvija viktorijansko doba. To je razdoblje vladanja kraljice Viktorije, tj. razdoblje od 1837. do 1901. godine. Upravo je u tom razdoblju došlo do velikog prosperiteta britanskog imperija, industrijalizacije i urbanizacije. Zbog razvoja tehnologije i bolje prometne povezanosti roman se probija kao dominantni književni oblik. Međutim, viktorijanska književnost razlikuje se od realizma kontinentalne Europe. Ono što ga karakterizira je „da se u njemu isprepliću romantičarske i realističke težnje jer osim što nam prikazuje društvenu stvarnost i sliku toga doba, i dalje je prepun zapleta, spletki i likova koji su velikom većinom polarizirani na dobre i loše“ (Puača; 2016:6).

4.2.1. Jane Austen i Charlotte Brontë

Jane Austen vremenski stvara u razdoblju romantizma, no proučavamo li njezin stil uočavamo da ona nije tipična autorica toga razdoblja. Njezini likovi nisu klasični romantičarski junaci, preosjetljivi za društvo u kojem se nalaze, te koji u sukobu s društvom završavaju tragično. „Premda objavljen 1813., *Ponos i predrasude* ne pripada romantizmu niti najavljuje veliki viktorijanski roman, već ga valja čitati kao maestralnu rekapitulaciju pripovjednih strategija i komunikacijskih paradoksa engleskog romana XVIII. st.“ (Detoni-

Dujmić; 2004:504). Zato možemo reći da je Jane Austen autorica koja se zadržava u vremenu koje je izgradila engleska revolucija 18. st. što je njenom autorstvu dalo određenu stabilnost i sigurnost, iako je već u razdoblju njezinog života taj svijet zamijenjen svijetom industrijskog kapitalizma koji nije osobito naklonjen beletristici. Možda je to razlog njezinog stila pisanja koji nije buntovan u mjeri u kojoj je u pravilu roman 19. st. Ona piše „bez mržnje, bez gorčine, bez straha, bez protesta, bez propovijedanja“ (Woolf; 2003:70).

Charlotte Brontë nam donosi, pak, jedan drugi pristup stvaralaštvu. U njezinom stilu se jasno može iščitati bunt i nemir, tipičan za romane 19. st. koji su „svi, na različite načine, romani pobune“ (Kettle; 1962:110). Nju možemo smjestiti u razdoblje viktorijanske književnosti; naime roman *Jane Eyre* prvi je put objavljen 1847. godine, uz izražene karakteristike romantizma i gotike. Međutim, bez obzira na njezin romantizam, Charlotte Brontë ne piše formu romanse već kroz društvene odnose i konvencije donosi uvid u romanticizam (Gribble; 2013:293). Njezino stvaralaštvo sadrži sve one elemente kojih je Jane Austen oslobođena, dakle, nemir, gorčina, strah, protest. Brontë se svojim buntom i progovaranjem kroz svoje likove borila protiv sustava u kojem je živjela, čime je svoj stil učinila društveno angažiranim.

Obje autorice nalaze se u razdoblju kada se žene tek okušavaju u književnom izričaju, bez mnogo prethodnica na čijem bi se nasljeđu razvijao njihov stil. Prema klasifikaciji Elaine Showalter (1977. cit. prema Moi; 2007:84) postoje tri razdoblja razvoja ženske tradicije pisanja romana, a opisuje ih na sljedeći način:

Prvo je posrijedi dugotrajna faza imitacije prevladavajućih načina pisanja dominantne tradicije i pounutrenje njezinih standarda umjetnosti i pogleda na društvene uloge. Slijedi druga faza pobune protiv tih standarda i vrijednosti te zastupanje manjinskih prava i vrijednosti, što uključuje i zahtjev za autonomijom. Konačno nastupa faza samootkrića, okretanje prema unutra oslobođeno jednog dijela ovisnosti tipične za oporbeni stav, potraga za identitetom. Kada je riječ o spisateljicama, prikladna terminologija za ove tri faze bila bi Ženstvena, Feministička i Ženska.

Može se uočiti da Austen i Brontë pripadaju pionirskoj prvoj skupini spisateljica. One su postavile temelje razvoja ženske tradicije pisanja koja se, zahvaljujući njima i brojnim drugim autoricama, vremenom razvijala, naposljetku otkrivajući, ili bolje rečeno stvarajući, svoj vlastiti identitet pisanja.

4.3. *Ponos i predrasude*

4.3.1. Brak

Opće je poznata istina da samcu u posjedu velikog bogatstva zacijelo treba supruga. Ma koliko malo mogli biti poznati osjećaji ili nazori takvog muškarca kad tek doseli u neki kraj, u umovima susjednih obitelji ova je istina toliko dobro utvrđena da se taj muškarac smatra zakonitim vlasništvom neke od njihovih kćeri. (Austen; 2015:7)

Ovim rečenicama Jane Austen otvara svoj roman i uvodi u radnju ocrtavajući uzbuđenost u obitelji Bennet zbog dolaska Charlesa Bingleyja, mladića velikog bogatstva, na imanje Netherfield Park. Kako saznajemo, obitelj Bennet je vlastelinska obitelj skromnog imetka koja osim gospodina i gospođe Bennet broji pet neudanih kćeri – Jane, Elizabeth, Mary, Kitty i Lydiju. Stoga ne čudi posvemašnja uzbuđenost koja se događa prilikom dolaska bogatog i neoženjenog mladića, jer bi udaja za njega značila za djevojku ograničenih financijskih sredstava sigurnost i udobnu budućnost. Naime, kako gospodin Bennet nema izravnog muškog nasljednika nakon njegove smrti imanje će prijeći u ruke prvom muškom rođaku – gospodinu Collinsu, dok će njegove kćeri ostati bez ikakvih sredstava. „Posljedično, kćerima je onemogućena povoljna udaja, jer je ugledna bračna partija bez odgovarajućeg djevojčina miraza i obiteljskog statusa ravna paradoksu. Upravo taj društveni paradoks, međutim, generira priču romana, sve sukobe i napetosti na kojima je utemeljena“ (Detoni-Dujmić; 2004:503).

Jedno od glavnih mjesta koje Austen opisuje su balovi. Naime, to je bio jedini način upoznavanja mladih parova kao i njihovog potencijalnog spajanja u brak. Za mlade djevojke balovi su zapravo bili i jedini pristup javnom ili društvenom prostoru. Referirajući se na dihotomiju javno-privatno, uočavamo da u građanskom društvu muškarac okupira područje javnog, a žena privatnog prostora. „Privatna, ženska sfera (ona prirodna) i javna, muška sfera (ona građanska) stoje u suprotnosti iz koje izvlače svoje značenje; značenje građanske slobode javnog života postaje razvijeno u opreci s prirodnom podčinjenošću koja je značajka područja privatnoga“ (Pateman; 2000:26). No, kako bi se žena smjestila u područje privatnog, tj. brak, dopušten joj je ulazak u javni prostor, ali samo sa svrhom upoznavanja primjerenog supružnika. Na taj način spolna razlika postaje politička razlika, jer predstavlja razliku između slobode i podčinjenosti u kojoj su žene predmet (spolnog) ugovora kojim muškarci osiguravaju svoje patrijarhalno pravo nad ženama (Pateman; 2000:21).

Gledajući društvenu situaciju na ovaj način ne čudi postojanje neprijateljstva i rivalstva među mladim neudanim djevojkama koje smatraju da nemaju alternativu osim natjecanja na tržištu udaje (Gilbert i Gubar; 2000:126). Ovakav stav djevojaka Austen ismijava i ironizira u svojim djelima. Glavno neprijateljstvo u romanu *Ponos i predrasude* očituje se u odnosu Elizabeth Bennet i gospođice Bingley oko gospodina Darcyja. Naime, u žestokom ženskom natjecanju ljutnja je skrenuta od moćnog muškarca ka bespomoćnim ženskim figurama (Gilbert i Gubar; 2000:126). Ovo neprijateljstvo jasno dolazi do izražaja u razgovoru o karakteristikama svestrano naobražene djevojke, između gospodina Bingleyja, gospođice Bingley, gospodina Darcyja i Elizabeth.

–Mene zadivljuje kako mlade dame imaju strpljenja učiti sve te vještine kako bi postale tako svestrano naobražene kao što jesu – rekao je Bingley.

–Kažeš da su sve mlade dame naobražene? Dragi moj Charlse, kako to misliš?

–Da, mislim da sve jesu. Sve one slikaju, vezu zavjese, pletu torbice. Jedva da poznajem ijednu koja ne zna sve to, a siguran sam da nikada nisam čuo da je itko ikad prvi put spomenuo neku mladu damu, a da nije rekao da je veoma naobražena.

– U vašem popisu uobičajenog razmjera naobraženosti i previše je istine – rekao je Darcy. – Ta se riječ primjenjuje za mnoge žene koje ju ne zaslužuju ničim drugim doli pletenjem ili crtanjem. Ali veoma sam daleko od toga da se suglasim s vašom procjenom dama općenito. Ne mogu se podičiti da ih poznajem više od nekoliko, među svim svojim poznicama, koje su uistinu svestrano naobražene.

–Ni ja, sigurna sam – suglasila se gospođica Bingley.

–Tada u svom poimanju svestrano naobražene žene zacijelo podrazumijevate mnogo toga – zamijetila je Elizabeth.

–Da, u tome mnogo podrazumijevam.

–Oh! Naravno! – uzviknula je njegova vjerna pomoćnica.

–Nitko se ne može uistinu smatrati svestrano naobraženim, tko uvelike ne nadmašuje ono s čime se obično susrećemo. Žena mora podrobno poznavati glazbu, pjevanje, crtanje, plesanje i moderne jezike, kako bi zavrijedila tu riječ; a uza sve to, mora imati ono nešto u svojoj pojavi i hodu, u intonaciji glasa, ponašanju i izražavanju, ili bi ta riječ bila tek napola zaslužena.

–Sve to mora imati – dodao je Darcy – i svemu tome mora pridodati još nešto bitnije, bogatstvo uma stečeno intenzivnim čitanjem.

–Više se ne čudim što poznajete *samo* šest svestrano naobraženih žena. Prije se čudim da poznajete uopće *ijednu* takvu.

–Zar ste tako strogi prema vlastitome spolu da dvojite u mogućnost da jedna žena posjeduje sve to?

–Ja nikad nisam srela neku takvu ženu. Nikad nisam vidjela takvu sposobnost, ukus, marljivost i otmjenost kakve vi opisujete združene u jednoj osobi. (Austen; 2015:46-47)

Ono što gospodin Darcy i gospođica Bingley naglašavaju kao bitne odlike jedne žene nadasve se odnosi na visoku naobrazbu koja je bila dostupna imućnim djevojkama, dok si djevojke siromašnijeg porijekla, poput Elizabeth, nisu mogle priuštiti takvu izobrazbu. Isticanjem karakteristika koje zaslužuje samo viša klasa gospođica Bingley želi staviti pozornost na sebe i svoje dobro obrazovanje i u isto vrijeme poniziti Elizabeth. No, ono što je još važnije nabrojane karakteristike naobražene djevojke su uvelike nerealne i prenaglašene, što Elizabeth jasno izjašnjava kada kaže da ne poznaje niti jednu takvu ženu. Elizabeth je ovdje optužena da je toliko stroga prema svojem spolu da sumnja u mogućnost da neka žena posjeduje sve te karakteristike, međutim, gospođica Bingley je u tom pogledu stroža ili barem nerealnija jer svoj spol pretvara, zajedno s gospodinom Darcyjem, u nedostižni ideal.

Nadalje, mjesto gdje klasa i porijeklo dolaze do izražaja kao ključni u sklapanju braka je prva prosidba Elizabeth od strane gospodina Darcyja.

Sviješču da je njezin društveni položaj znatno ispod njegova i da bi takav brak bio degradacija, i obiteljskim preprekama koje razum uvijek suprotstavlja osjećajima, opširno se pozabavio srčanošću koja se činila primjerenom zaključku do kojeg je stizao, ali teško da je išla u prilog njegovom udvaranju. (...) Kad je to rekao, ona je jasno primijetila da nimalo ne sumnja u povoljan odgovor. On je govorio o bojazni i tjeskobi, ali izraz njegova lica odražavao je duboku sigurnost. (Austen; 2015:208-209)

Ono što Austen naglašava je da g. Darcy kao pripadnik više klase nema nikakve sumnje u osvajanje djevojke niže društvene klase i k tome lošijeg imovinskog stanja. Kako i sam g. Darcy naglašava takav brak bi značio njegovu degradaciju u društvu jer sklapanje braka bogatog i uglednog vlastelina i siromašne djevojke niskog porijekla u 19. st. nije se smatralo primjerenim. Austen na ovom mjestu kritizira klasno određeno društvo i takav način razmišljanja. G. Darcy u ovom slučaju je tipičan predstavnik društva i društvenih očekivanja koje je sigurno u svoje norme i predviđa pokornost djevojke u bračnoj ponudi. Međutim, Elizabeth postupa suprotno društvenim očekivanjima, „ona ga odbija, uvrijeđena prosidbom tijekom koje Darcy priznaje da ju prosi premda je svjestan da bi njihov brak bio nerazborit, te

ga optužuje za neprimjerenu gordost“ (Detoni-Dujmić; 2004:503). Iako svjesna da bi udajom za njega prestale njezine financijske brige i bio osiguran lagodan život, u tom trenutku prije bi prihvatila bračnu ponudu siromašnog vojnika Wickhama, nego bogatog Darcyja. Tek u drugoj prosidbi dolazi do promjene stava kako g. Darcyja, tako i Elizabeth što je dovelo do sretnog braka. Oba lika trebali su sazeti i prevladati svoje slabosti kako bi uistinu zaslužili bračnu sreću. Ravoju likova pridonose njihovi razgovori pri kojima se likovi „kao što je npr. Elizabeth Bennet, služe [se] ironijom i igraju se riječima kako bi u razgovoru postigli ono što žele. Tako i spomenuta junakinja gospodinu Darcyju želi ukazati na njegove mane” (Armanda; 2011:364). Stoga, prilikom druge prosidbe Darcy se obraća bez ponosa koji proizlazi iz njegovog visokog porijekla, a Elizabeth ga prihvaća bez predrasuda koje je gajila spram njegovog odnosa prema Wickhamu i njenoj sestri Jane.

Darsi i Elizabeta se menjaju tokom priče (...) Reči koje jedno drugom upućuju su pune ironije a nekad i dvosmislenosti. Svako je od njih dvoje svesno da će ga ovaj drugi shvatiti iako zavijeno govori. (...) Upravo je sposobnost Darsija i Elizabete da shvate jedno drugo u živoj igri duha presudno uticala na njihovo zbližavanje. (Kovačević; 1991:238)

Elizabeth je stavljena u suprotnost spram svoje prijateljice Charlotte Lucas. Dok Elizabeth teži ka braku iz ljubavi i iskrenih simpatija, te stoga odbija prosidbu g. Collinsa i prvu prosidbu g. Darcyja, Charlotte sa svojih dvadeset i sedam godina već je smatrana usidjelicom. Budući da je dobro obrazovana djevojka, ali slabog imovinskog stanja i bez naročitih odlika ljepote, odlučuje se udati za g. Collinsa kojega ne voli, ali niti ne cijeni.

Charlotte je, pak, bila prilično mirna. Postigla je što je željela i imala je vremena razmisliti o tome. Gospodin Collins, dakako, nije bio ni razborit ni ugodan; njegovo društvo bilo je iritantno, a njegova ljubav prema njoj zacijelo umišljena. Ali svejedno će biti njezin suprug. Ne imajući visoko mišljenje ni o muškarcima ni o braku, brak je oduvijek bio njezin cilj. To je bio jedini častan način da se zbrine dobro obrazovana djevojka malog imetka i, ma kako neizvjesno bilo hoće li joj pružiti sreću, svejedno joj je najugodnija zaštita od oskudice. (Austen; 2015:138-139)

Ovakvu odluku Austen osuđuje, međutim s obzirom na društvene uvjete toga doba smatram da ona nije nimalo začuđujuća. Djevojke uistinu nisu imale povoljnu perspektivu ako bi ostale neudane. Jedina alternativa bila bi posao odgojiteljice ili guvernante u nekoj imućnoj obitelji, što za mnoge djevojke nije bilo prihvatljivo jer bi njihov rad donio degradaciju obitelji u očima društva i na klasnoj ljestvici, prema mnijenju 19. st.

Nedvojbeno je da Austen kroz svoje djelo donosi subverzivnu kritiku društvenih konvencija, međutim, koncept braka ostaje ključan kao jedini prihvatljiv način samoodređenja djevojaka

u društvu (Gilbert i Gubar; 2000:127). Dakle, s jedne strane kroz autoričin rad uočavamo kritiku spram braka sklopljenog iz financijske koristi ili održavanja klasnog statusa. S druge, pak, strane, autorica nekritički pristupa braku kojeg, sukladno mnijenju toga doba, doživljava kao jedini način ostvarenja žene kao osobe. Riječju, kritika je upućena braku sklopljenom bez ljubavi, ravnopravnosti i poštovanja, dok istovremeno propušta kritizirati pogled na instituciju braka kao onu koja žene određuje i kojoj bi one svojevrijem trebale težiti. Time zanemaruje mogućnosti ostvarenja žena koje se ne odnose na ovisnost o suprugu, naročito se ograđujući od rada koji se kroz djelo implicitno karakterizira kao nedostojan. Kako je i prethodno navedeno Austen osuđuje brak kojemu je povod interes i vlastita sigurnost, kao što je brak Charlotte i g. Collinsa. Svoju kritiku takvog braka jasno iskazuje grotesknošću tog para iritantnog i budalastog Collinsa i inteligentne, ali siromašne Charlotte. S druge strane, Austen slavi brak sklopljen iz ljubavi, bez obzira na društvene norme, gdje vladaju odnosi jednakosti, a ne dominacije. Takav brak je onaj između Elizabeth i g. Darcyja.

4.3.2. Odnos imaginarija eksterijera i interijera

Motivi prirode ili prirodnosti mogu se koristiti na oprečne načine. Priroda u isto vrijeme može značiti nešto divlje, neobuzdano te izvorno, blagotvorno. S jedne strane priroda je nešto što moramo obuzdati i prevladati kulturom, dok s druge strane priroda je ono čemu se moramo vratiti jer je to izvorno i nije zagađeno ljudskom intervencijom. Međutim, kako god gledali na pojam prirode ona je nužno u suprotnosti spram kulture, te je na nižem stupnju razvoja. Ovakav pristup karakterističan je za europsku patrijarhalnu kulturu koja rezonira unutar binarnih opozicija. Temeljna opozicija je, naime, među pojmovima muškarac/žena, koji se pune značenjima. Cixous niže popis binarnih opozicija, a to su: „Aktivnost/Pasivnost, Sunce/Mjesec, Kultura/Priroda, Dan/Noć, Otac/Majka, Glava/Osjećaji, Razumljivo/Osjetljivo, Logos/Patos“ (Moi; 2007:148). Ova podjela je znakovita jer se moć nužno nalazi na jednoj strani i to na prvom polu dihotomije koji je uvijek muški, a drugi ženski. Vidimo da je kultura uvijek nužno muška, a priroda ženska; što nas dovodi do zaključka da je muškarac, po ovoj logici, na višem stupnju fizičkog, psihičkog i emocionalnog razvoja od žene i po tome superiorniji.

Upravo iz ovih razloga vidljivo je da je motiv prirode interesantno područje proučavanja koje iza sebe ima „beskonačni niz hijerarhijskih binarnih opreka koje se uvijek na kraju vraćaju na temeljni `par` muško/žensko“ (Moi; 2007:148). Jane Austen u *Ponosu i*

predrasudama nema mnogo opisa prirode i pejzaža, što možda naglašava njihovu važnost. Postoji nekoliko znakovitih referenci o prirodi, kao što su: Elizabethina šetnja do Netherfielda, šetnja po Rosingsu, scena u kojoj Darcy predaje Elizabeth pismo u kojem razjašnjava svoje osjećaje i misli nakon što je ona odbila njegovu prvu prosidbu, brojnost mjesta koje su Elizabeth i Gardineri posjetili u svojem putovanju do Derbyshira i kompletni opis Pemberleyja (Lachazette; 2011:6). Ovom popisu dodala bih ulogu šetnje tijekom koje se događa druga prosidba g. Darcyja, razlike u provođenju vremena na otvorenom između Jane i Elizabeth i opis imanja lady Catherine.

Značajna je razlika između Jane i Elizabeth u njihovom provođenju vremena u otvorenom i zatvorenom prostoru što ocrtava njihov karakter. Dok je Elizabeth komunikativna, satirična, brza u interpretaciji i artikuliranju svojih stavova, njezina sestra Jane je, s druge strane, tiha, nevoljka u iznošenju svojih potreba i želja, potpora svima i kritična prema nikome (Gilbert i Gubar; 2000:157). Ova oprečnost se izražava kroz količinu njihovog boravka u prirodi. Moralna Jane ostaje ležati bolesna u kući Bingleyjevih, dok Elizabeth pješači preko blatnih cesta do Netherfielda kako bi je njeovala (Gilbert i Gubar; 2000:157). Takvo što je u Netherfieldu smatrano sramotnim i začudnim, te se njena pojava proglasila *divljom*. „Kosa joj je bila tako raščupana, tako neuredna! – Da, a podsuknja? Nadam se da si vidjela njezinu podsuknju, na njoj je bilo šest prstiju blata...“ (Austen; 2015:43). Elizabeth izražava veliku slobodu i samosvijest kada se odlučuje sama (bez pratnje odraslog muškarca) prošetati na tako veliku udaljenost, što pokazuje da se nalazi izvan diskursa poznatog aristokratskom dijelu likova romana koji doličnost ponašanja vežu uz pasivnost i podložnost žene koja ne može samostalno poduzeti niti napor poput šetnje. Stoga, ne čudi što je izazvala veoma negativne reakcije aristokratskog društva u Netherfieldu zbog svojeg pothvata; „– Pješačiti tri ili četiri milje, ili pet, ili već koliko kroz blato do gležnjeva, i to sama, posve sama! Što joj je to trebalo značiti? Meni se čini da to pokazuje prilično neugodnu vrstu umišljene neovisnosti, krajnje seosku ravnodušnost prema doličnosti“ (Austen; 2015:43). Slična usporedba može se uspostaviti u slučaju kada Jane ostaje kod kuće, potištena, ali bez žalbe, dok Elizabeth ide s Gardinerima na putovanje u Derbyshire (Gilbert i Gubar; 2000:157). Značajna je razlika ove dvije sestre. Elizabeth nam donosi subverziju u patrijarhalne društvene norme, proširuje njihove granice i uvodi određen stupanj samovolje u svojem postupanju, dok Jane ostaje unutar tih istih konvencija, pasivno i bez otpora. Također, značajno je napomenuti da iako Austen slavi Elizabetin lik ne osporava niti ponašanje Jane. Jane ostaje moralna u svojem ponašanju i stoga joj Austen piše nagradu na kraju romana, a ne osudu.

Nadalje, važnim smatram istaknuti usporedbu opisa imanja lady Catherine i g. Darcyja. Kod opisa imanja Lady Catherine naglasak je na prirodi koja ga okružuje, a ne na samoj kući; razlog ovakvog pristupa može biti posljedica patrijarhalnog stava da su žene povezanije s prirodom, (Muji; 2010:17) te se stoga naglašava okoliš njezinog imanja bez kojeg bi kuća gubila na ljepoti i važnosti. Lady Catherine je, naime, veoma interesantna figura jer predstavlja proturječje patrijarhatu, pošto je ona kao žena naslijedila imanje na kojem živi. Stoga, ona kao lik koji krši granice uređenog sustava (mnogo više nego Elizabeth) odražava karakteristike arogancije, egocentričnosti i nepristojnosti. U tome se može, također, vidjeti poveznica s prikazom imanja. Naglasak na vanjskom prostoru može isticati potrebu za reprezentacijom sebe u društvu ističući svoju titulu i visoki rod, dok se „unutrašnjost“ vlastitih etičkih i moralnih kvaliteta zanemaruje. S druge strane nalazi se opis imanja g. Darcyja, tj. Pemberly. U opisu Pemberlyja također je naglasak na vanjskom prostoru, ali ne na netaknutoj prirodi nego na pomno uređenoj okućnici i vrtu. Darcyjevo imanje je simbol njegova vlasnika. Ono odražava muževnost, snagu, nepokolebljivost, karakteristike zajedničke imanju i vlasniku. Austen koristi opisne metode kako bi karakterizirala Darcyja kao osobu dobrog ukusa i morala, kvalitete koje čine psihološku figuru heroja (Lachazette; 2011:12). „Bilo je to prostrano, zgodno, kameno zdanje, postavljeno na uzvisini, s lancem visokih, pošumljenih brda iza leđa“ (Austen; 2015:265). Vidjevši to imanje Elizabeth shvaća važnost i veličinu tog čovjeka „i u tom trenutku, osjetila je da bi moglo nešto značiti biti gospodaricom Pemberley!“ (Austen; 2015:265). Pogledom na sklad prirode i kuće Elizabeth shvaća da je njezin prvi utisak o Darcyju bio pogrešan, te tek sad vidi njegovu pravu *prirodu*.

Naposljetku, istaknula bih ulogu prirode u šetnjama g. Darcyja i Elizabeth za vrijeme kojih se događa druga prosidba i pristanak na brak. „Hodali su dalje, ne znajući u kojem smjeru idu. O previše su toga imali razmišljati, previše toga osjetiti i reći, da bi posvećivali pozornost ičemu drugome“ (Austen; 2015:390). Naime, usklađivanje njihovih emocija i izgladivanje odnosa dogodilo se upravo prilikom šetnje u prirodi. Ovdje su oni slobodni izraziti sebe, svoje misli, bez pritiska ili kritike društva. Priroda ovdje simbolizira slobodu i ljepotu koja neutralizira rodne i klasne razlike, te naglašava ravnopravnost (Muji; 2010:20). Stoga, priroda je neutralni prostor koji simbolizira ravnopravnost spolova jer je to ujedno i jedino mjesto gdje je Elizabeth, kao žena 19. st., mogla pobjeći pogledu društva (Muji; 2010:27). Unutar šireg kozmosa kulture tlačenja i nejednakosti, stvara se kozmos idealizirane prirode u kojoj takva ograničenja ne postoje.

4.3.3. Ugled i moral

Ugled je u doba kada Jane Austen piše ovaj roman od izuzetne važnosti, pogotovo za žene. Naime, ugled je usko vezan s porijeklom i obitelji iz koje osoba potječe, kao i s poštovanjem normi *dobrog ponašanja*. Ugled je često povezan s klasom, što čini aristokraciju, kojoj pripadaju lady Catherine, Bingleyjevi, g. Darcy, najuglednijim dijelom zajednice. S druge strane, niži slojevi društva, poput Bennetovih i g. Collinsa, svoj ugled nastoje steći poznanstvima ili udajom.

Austen je u svojim djelima „i sama prihvatila i podržavala ideološke premise vladajućeg poretka. Klasno izrabljivanje i velike nejednakosti na selu prihvatila je kao nepromjenjivu datost. Sistem moralnih vrednosti za koje se ona zalaže zasnovan je na krutoj hijerarhiji, koja se podrazumeva i u društvu i u porodici“ (Kovačević; 1991:235). To se može primijetiti jer njezine junakinje nisu žrtve svoje društvene situacije, niti su nezadovoljne iskrivljenim moralom. Naprotiv, one su zagovornice takvog morala, te se njihovi problemi smještaju u privatni plan; no, možemo biti sigurni da se nikada neće pobuniti protiv postojećih predrasuda kao što su prvenstvo imovine ili porijekla (Kovačević; 1991:136). Također, na ovom mjestu važno je spomenuti odnos autorice prema radu. Naime, rad je aspekt društvenog života koji je zanemaren u djelima Jane Austen. Aspekt rada se spominje samo uzgredno, time isključujući najniže slojeve društva, tj. radnike koji su zarađivali za svoj život na imanjima srednje i viših klasa. Ovo potkrepljuje odsutnost kritike prema klasnim odnosima vlastitog društva, tj. stav da van kruga otmjenosti i veće ili manje materijalne sigurnosti leži „grubost i prostota“ (Kovačević; 1991:236). Rad je, dakle, okarakteriziran kao nedostojan.

Iako generalno svjedočimo ovakvom pristupu u njezinim djelima, ne smijemo zaboraviti blagu satiru i ironiju koja proizlazi iz neslaganja s nekim konvencijama. Najbolji primjer toga je utjelovljen u likovima: g. Collinsa, lady Catherine i gđe. Bennet.

Gospodin Collins nije bio čovjek od razbora i toj prirodnoj manjkavosti tek je slabo potpomoglo obrazovanje i društvo, budući da je najveći dio života proveo pod paskom neukog, škrtog oca. (...) Podložnost u kojoj ga je otac odgojio prvobitno mu je podarila veliku poniznost u ponašanju, ali sad joj je uvelike proturječila umišljenost praznoglavca koji je živio u osami osjećajući posljedice ranog i neočekivanog blagostanja. Sretan ga je slučaj preporučio lady Catherine de Bourgh kad se župni dvor u Hunsfordu našao ispražnjen; a poštovanje koje je osjećao prema njezinom visokom položaju i njegovo obožavanje nje kao svoje pokroviteljice, pomiješano s veoma dobrim mišljenjem o njemu samome, o njegovome autoritetu svećenika i njegovim pravima župnika, svi

zajedno činili su ga mješavinom uznositosti i ropske pokornosti, samoznačaja i poniznosti.
(Austen; 2015:82)

Vidljivo je da je Collinsova pokornost dovedena do groteske, pogotovo kada je u pitanju njegov odnos prema lady Catherine. Naime, iako pokornost kakvu on izražava teško da možemo pronaći u stvarnosti, Collins kao lik služi svoju svrhu gdje su klasni odnosi i norme ponašanja i hijerarhije dovedene do apsurdna. Slično je i sa lady Catherine, koja je „beskrajno ponosita na svoje plemstvo“ (Kovačević; 1991:239). Ta uobražena žena mora sve imati pod kontrolom i svi se moraju pokoravati njezinoj volji da ne primjećuje da njenom žrtvom postaje i njezina vlastita kći koja nije mogla ispasti drugačije nego „blijeda i boležljiva; njezino lice, iako ne neugledno bilo je nezanimljivo; i govorila je veoma malo“ (Austen; 2015:181). Odnos Collinsa prema lady Catherine kao i njihovo samo ponašanje jasan je pokazatelj kritike odnosa klasa i stvaranja ili održavanja ugleda. Lady Catherine svojom uznositošću nastoji uvijek dati do znanja svoj veliki značaj, dok Collins svojom hinjenom poniznošću želi izvući što veću korist koju mu donosi poznanstvo s pripadnikom aristokracije. Takav „savršen“ odnos zapovijedajućeg aristokrata koji mora imati uvid u sve aspekte svojih podanika i beskrajna odanost podanika koji o svemu izvještava svog nadređenog prenatlažen je i satiričan. Treća osoba koja je također dovedena do groteske je gđa. Bennet u svojim nastojanjima da svoje kćeri bogato uda. Njezina je želja toliko velika da ona previđa činjenicu da time šteti ugledu svoje obitelji, te najviše svojih kćeri. U svojim nastojanjima ona uzrokuje upravo suprotno; nailazi na neodobravanje i ismijavanje aristokracije kojoj se želi dodvoriti, a njezini ciljevi postaju jasni. Stoga, ne čudi Elizabethina ljutnja kada čuje da

njezina majka govori upravo onoj jednoj osobi (Lady Lucas) slobodno, otvoreno i ni o čemu drugome doli o svojim očekivanjima da će se Jane uskoro udati za gospodina Bingleya. To je bila zanimljiva tema i činilo se da je gospođa Bennet neumorna u nabrananju svih prednosti toga braka. On je tako šarmantan mladić, i bogat, i živi na samo tri milje od njih, to su bile prve točke na kojima je čestitala samoj sebi. (...) Nadalje, ta stvar silno je obećavajuća i za njene mlade kćerke jer će ih Janeina udaja za tako uglednog muškarca zacijelo dovesti u doticaj s drugim bogatim muškarcima... (Austen; 2015:113).

Darcy jasno objašnjava da je reputacija obitelji Bennet uzrokovala njegovo neodobravanje Bingleyjevog braka s Jane i njegove intervencije da to spriječi. „Položaj obitelji Vaše majke, iako mu se može prigovoriti, nije bio ništa u usporedbi s onim posvemašnjim manjkom doličnosti koji su tako često, gotovo ujednačeno, iskazivale Vaša majka, Vaše tri mlade sestre

i povremeno čak i Vaš otac“ (Austen; 2015:217). Gđa. Bennet, g. Collins i lady Catherine pravi su likovi iz komedije, koji čitatelja tjeraju na smijeh.

No, iako Austen kroz ove komične likove ismijava njihov snobizam, kada opisuje bijeg Lydije i Wickhama ona ugled žene smatra veoma ozbiljnim. Ovakav bijeg i činjenica da je postala Wickhamovom ljubavnicom šteti ugledu Lydije i njezine obitelji, osobito sestara koje zbog takve sramote gube svaku mogućnost dobre udaje. S druge strane ugled g. Wickhama, koji ionako nije imao visoki značaj pošto je bio samo vojnik, ostaje manje-više nepromijenjen. Ovakav postupak bijega s muškarcem bez udaje, Lydiju diskreditira u očima društva koje ju proglašava *lakom* ženom. To potkrepljuje pismo g. Collinsa koje je napisao g. Bennetu nakon Lydijina bijega.

Smrt Vaše kćerke bila bi blagoslov u usporedbi s ovime. (...) Ma kako bilo, Vas valja duboko žaliti, a u tome mi se mišljenju pridružuje ne samo gospođa Collins, već i lady Catherine i njezina kćerka, kojima sam ispričao čitavu tu stvar. Suglasne su sa mnom u bojazni da će ovaj pogrešan korak kod jedne kćerke naškoditi sudbinama svih ostalih; jer tko će se, kako sama lady Catherine milostivo kaže, oroditi s takvom obitelji? (Austen; 2015:317).

Austen jasno kritizira ovakav postupak koji smješta cijelu obitelj Bennet izvan granica dobrog, uglađenog društva. Time je osuđena imaginacija ove mlade žene koja je potaknuta njenom seksualnošću (Gilbert i Gubar; 2000:123). Dakle, seksualnost, koja bi naročito trebala biti potisnuta kod žena, dolazi do izražaja i stoga nailazi na zgražanje i kritiku društva, ali i same autorice. Upravo zbog takvog stanja stvari, odluka g. Darcyja da pomogne *posrnuloj djevojci*, iako ne zbog nje same nego zbog Elizabeth, čini se veoma velikodušnom i pohvalnom. Kako bi sačuvao Elizabethin ugled on odlučuje novcem ponukati Wickhama, koji nije imao namjeru oženiti se Lydijom, da to učini i time ispravi ovu nelagodnu situaciju za obitelj Bennet.

4.4. *Jane Eyre*

4.4.1. Brak

Tema braka kroz roman je zapravo neprestana borba glavne junakinje za svoju jednakost i autonomiju u *muškom* i patrijarhalnom svijetu u kojem živi. Već na samom početku pronalazimo je u depriviranom položaju kao desetogodišnje siroče u udomiteljskoj obitelji Reed. „Svjesna svog nižeg položaja, kao pridošlica trpi fizičko i psihičko zlostavljanje

ukućana, a zadovoljstvo pronalazi u čitanju knjiga iz bogate obiteljske knjižnice” (Zelenika; 2015). Stoga, ne čudi što ona odražava ljutnju i bijes spram takve ograničavajuće okoline. Međutim, kako je to *Bildungsroman*, Jane mora proći kroz razne poteškoće kako bi postigla svoj cilj slobode i zrelosti, a pošto je u fokusu odrastanje žene ona mora proći prepreke patrijarhalnog društva: opresiju (u Gatesheadu), izgladnjivanje (u Lowwoodu), ludilo (u Thornfieldu) i hladnoću (u Marsh Endu) (Gilbert i Gubar; 2000:339). Na svakom od ovih mjesta nalazi se patrijarhalna muška figura koja ju svaka na svoj način pokušava odvojiti od njenog primarnog životnog cilja, a kojoj ona uspješno odolijeva.

Značajne figure za ovu temu su g. Rochester i g. Rivers. Janeino putovanje u Thornfield nam simbolički nagoviješta da će njezin boravak na ovom mjestu biti trnovit (eng. thorn = trn), što se poslije i potvrđuje u situaciji kada se suočava sa svojim vlastitim bijesom utjelovljenim u liku Berthe, Rochesterove lude supruge zatočene na tavanu kuće (Gilbert i Gubar; 2000:347). Centralna figura ovog mjesta je g. Rochester kojeg upoznajemo kao čovjeka „srednjeg rasta i zamjetno širokih prsa. Lice mu bijaše tamno, strogih crta, s gustim obrvama; oči i smrknute obrve bijahu (...) namrštene i srdite; mlad više nije bio, srednju dob još nije dosegnuo – moglo mu je biti oko trideset pet godina“ (Brontë; 2008:147-148). Iz ovog opisa je vidljivo da je on pravi byronovski junak, mistične vanjštine i osobnosti. Iako Jane dolazi u Thornfield kao guvernanta, i time podređena vlasniku imanja – Rochesteru, od samog njihovog upoznavanja nazire se ravnopravnost među njima koja se do kraja romana u potpunosti ostvaruje, te je do tada njihov brak onemogućan. Sam Rochester, u jednom od njihovih razgovora kaže: „Činjenica je, prije svega, da se ne želim s vama ophoditi kao s inferiornom“ (Brontë; 2008:174). Prema Gilbert i Gubar (2000:353) njihov zajednički smisao za jednakost najviše dolazi do izražaja prilikom Rochesterove obmane o vlastitoj ženidbi za Blanche Ingram, gdje Jane skida svoje vlastite maske kojima je prikrivala svoje osjećaje i u trenutku očaja iznosi tvrdnju o vlastitom integritetu:

Mislite li zato što sam siromašna, neznatna podrijetla, bez ljepote i niska stasa, da sam zato bez duše i bez srca? Pogrešno mislite! Imam dušu kao i vi – i jednako puno srce! I da me Bog obdario s nešto više ljepote i velikim bogatstvom, učinila bih da vama bude jednako teško napustiti *mene* kao što je sada meni teško napustiti *vas*. Ovo vam ne govorim jezikom običaja, konvencionalnosti, čak ni jezikom smrtnih stvorova: moja duša obraća se vašoj kao da su obje došle s onu stranu groba i mi stojimo pred Božjim licem jednaki – kao što jesmo jednaki!

– Kao što i jesmo jednaki! – ponovi gospodin Rochester.

(...)

– Evo moje nevjeste – reče ponovo me privlačeći sebi – mi smo ravni jedno drugome i slični.
(Brontë; 2008: 330-332)

Ovaj odlomak osim što je krik glavne junakinje kojim se buni protiv situacije u kojoj se zatekla, u isto vrijeme je i krik autorice protiv društva gdje je „ženi prikraćena sloboda u izražavanju osjećanja“ (Kovačević; 1991:261).

Iako Jane u ovom trenutku pristaje na brak sa g. Rochesterom, daljnja događanja će upućivati na činjenicu da takav brak vodi dominaciji, a ne ravnopravnosti. Naime, gotovo odmah nakon prosidbe Rocheseter počinje Jane tretirati kao inferiornu, što je izričito naglasio da ne želi dok je bila guvernanta. Naime, Rochester ju odlučuje obasuti skupocjenim nakitom i odjećom, još uvijek se zadržavajući u diskursu patrijarhalnih odnosa *posjedovanja*. Na ovom mjestu je jasan odnos koji se ostvaruje brakom u patrijarhalnom društvu. Time spolna razlika postaje i politička razlika jer „spolna razlika jest razlika između slobode i potčinjenosti“ (Pateman; 2000:21). Rochester kaže: „Jutros sam napisao svom londonskom bankaru neka mi pošalje nakit koji je kod njega pohranjen – obiteljski nakit za gospodarice Thornfielda. Za koji dan nadam se da ću ga sasuti u tvoje krilo: jer dobit ćeš sve povlastice i sve pažnje koje bih dao velikaškoj kćeri kad bih se takvom kanio oženiti“ (Brontë; 2008:338). U ovakvoj nakani pronalazi se da Rochester nije promjenio svoje patrijarhalne stavove spram ženskog roda, tretirajući Jane kao i Celine Varens, njegovu nekadašnju francusku ljubavnicu. Stoga mu Jane odgovara: „Gospodine, meni je samo do mirne savjesti, a ne da ju pritiskuje obilje obaveza. Sjećate li se što ste pripovijedali o Celine Varens? O dijamantima i kašmirskim šalovima koje ste joj poklanjali? Ne želim biti vaša engleska Celine Varens. I dalje ću biti Adeleina guvernanta; tako ću zaraditi za stan i hranu te još trideset funta godišnje“ (Brontë; 2008:354). Jasno je da Jane od svega najviše cijeni svoju samostalnost koju želi zadržati čak i kada se uda za g. Rochesteru, iako kao njegova supruga ne mora nastaviti sa radom. Naime, „udana žena, kako to feministice stalno ističu, ne dobiva naknadu za svoj rad; ona nije zaposlena. Nadalje, zaposlenje pripada javnom građanskom svijetu, a udana žena radi u privatnoj kući“ (Pateman; 2000:127). Međutim, Jane je odbojna pomisao da bude inferiorna u njihovu braku te, stoga, čezne za neovisnošću kako ne bi morala trpjeti da ju „gospodin Rochester oblači kao lutku“ (Brontë; 2008: 352). Jane ne želi prihvatiti ulogu žene kao predmeta ugovora muškog svijeta, jer „ugovor (spolni) jest sredstvo pomoću kojeg muškarci“ osiguravaju „sigurnost građanskog patrijarhalnog prava“ (Pateman; 2000:21). Jane odbija biti poistovjećena s lutkom jer odbija biti jedna od potčinjenih žena 19. st. „kada su supruge imale pravni status imovine“ (Pateman; 2000:22).

Gilbert i Gubar (2000:355) razlog opasnosti od gubitka ravnopravnosti za Jane pronalaze u specifičnom i neprimjerenom seksualnom znanju g. Rochesteru. To znanje se ne odnosi na njegove seksualne avanture sa Celine Varens, jer ih je on sam već priznao, i time afirmirao Janeinu ravnopravnost, već na Rochesterovu ludu ženu koju skriva iza zaključanih vrata u potkrovlju. Lik Berthe Mason veoma je značajan i simboličan. Naime, Bertha „visoka, gotovo kao njen suprug, ali i korpulentna“ (Brontë; 2008:386), zapravo je dvojnica nikom drugom doli glavnoj junakinji Jane Eyre, te u isto vrijeme samoj autorici.

Obično na neki način autoričina dvojnica, predodžba njezine tjeskobe i gnjeva. Doista, mnogo poezije i proze koju su napisale žene oživljava to ludo stvorenje tako da bi se autorice mogle pomiriti s vlastitim jedinstveno ženskim osjećajima rascijepljenosti, s vlastitom životnom sviješću o neskladu između onoga što jesu i onoga što bi trebale biti“ (Moi; 2007:89, cit. prema Gilbert i Gubar; 1979.)

Ranije je spomenuto kako Charlotte Brontë progovara kroz Jane Eyre o svojim vlastitim stavovima, te da se poistovjećuje s njom, međutim, isto vrijedi i za Berthu Mason. Iako na prvi pogled paradoksalno, pošto je Jane siromašna, skromna izgleda, niska, blijeda, uredna i tiha, dok je Bertha bogata, krupna, senzualna, ekstravagantna, nekoć čak i lijepa (Gilbert i Gubar; 2000:361); Jane i Bertha su u isto vrijeme dvije paralelne osobnosti same autorice. Bertha je utjelovljena Janeina podsvijest, koja čini ono što Jane ne može zbog društvenih konvencija; a ono što daje legitimitet Berthinom ponašanju je upravo njena ludost. Naime, njezina sloboda je zapravo u njezinoj ludosti jer ona može raditi i misliti što želi, bez obzira na društvene norme koje Jane sputavaju. Stoga, upravo uoči vjenčanja Bertha trga Janein svadbeni veo, koji se ni samoj Jane nije sviđao, te se pojavljuje na sam dan vjenčanja kao očita, fizička opreka vjenčanju koje je i sama Jane htjela odgoditi (Gilbert i Gubar; 2000:359). Značajno je da svako Berthino pojavljivanje korespondira nekom Janeinom nelagodnom tokom boravka u Thornfieldu, a prekinuto vjenčanje i potrgani veo su najbolji primjeri za to. Jane se nije htjela udati za Rochesteru jer je smatrala, a za to su postojali i očiti znakovi, da taj brak neće biti ravnopravan. To se očituje u njezinoj tjeskobi uoči vjenčanja kada Jane razmišlja o toj budućoj osobi koja će postati, a to je Jane Rochester. „Gospođa Rochester! Ona ne postoji; rodit će se tek sutra, negdje poslije osam sati ujutro“ (Brontë; 2008:361). I upravo noć prije rođenja gospođe Rochester, pojavljuje se prava gospođa Rochester u Janeinoj sobi noseći haljinu koja je bila „bijela i ravna; no je li to bila haljina, plahta ili mrtvački pokrov, ne bih mogla reći“ (Brontë; 2008:372). Bertha se pojavljuje kao groteskni prikaz Jane u njenom budućem ruhu, a izazivajući strah i odbojnost spram nje Jane

zapravo osjeća odbojnost spram samog braka koji se približava. Naposljetku, Bertha umire paleći Thornfield, koji je i sama Jane htjela uništiti jer tamo nikada ne bi mogla postići svoju sreću u braku sa svojim *nadređenim*, tj. tamo bi ostala zatočena u služničkom odnosu spram Rochestera.

Berthina smrt je brisanje i posljednje zapreke braku Jane i Rochestera. Rochester iz požara, kojeg je Bertha izazvala, izlazi osakaćen, osiromašen i time gubi na svojoj patrijarhalnoj moći koju je nekoć imao nad Jane. Sada, je on zapravo ovisan o njoj i o njezinoj pomoći. Stoga, Jane kaže: „Više vas volim sada kad vam mogu biti od stvarne koristi, nego onda kada ste bili gordo neovisni i prezirali svaku drugu ulogu osim one davaoca i zaštitnika“ (Brontë; 2008:589). S druge strane, Jane koja je pobjegla iz Thornfielda nakon što je saznala za Rochesterov brak, postala je samostalna žena – za čime je čeznula cijeli život, pošto se pokazala nasljednicom svog ujaka iz Madeire. Time se razriješila i legalna zapreka njihovom braku, jer Jane nije mogla pristati na sklapanje ugovora u kojem „postaje građanski rob“ (Pateman; 2000:127). Tek nakon što se financijski osamostalila i izgradila vlastiti identitet, Jane se vraća Rochesteru i saznaje za požar u Thornfieldu i Berthinu smrt. Bertha, dakle, nestaje nakon što je Jane izgradila svoje sebstvo i riješila se tereta prošlosti. Gilbert i Gubar (2000:368) kažu da se Jane napokon oslobodila spektra bijesa kroz Berthinu smrt i rušenje Thornfielda i spektra samosažaljenja siročeta koji se simbolički odvio u njenom snu. Dakle, Jane i Rochester sada su ravnopravni, kada je Jane postala samostalnom ženom, a Rochesterova je patrijarhalna nadmoć oslabljena ozljedama u požaru.

Jane Eyre djelo je mnogih kontrasta, a najviše onih koji se zbivaju unutar Jane same. Stoga, možemo govoriti o kontrastu vatre i leda koji postoji unutar Jane, a manifestira se unutar prosidbe dvojice muškaraca koji su utjelovljenje upravo te opreke. „Nasuprot crnomanjastom Ročesteru stoji Riverz, sa svojim pravilnim klasičnim crtama i `hladnim svetlo plavim očima“ (Kovačević; 1991:260-261). Dok Rochestera, s jedne strane možemo promatrati kao vatru, Riversa možemo vidjeti kao led; koji su ujedno i opreke njenog karaktera. Međutim, u svakoj od njih joj prijete opasnost. Jednako kao i Rochester, Rivers je patrijarhalna figura koju Jane upoznaje nakon bijega iz Thorfielda, u Marsh Endu, na simboličnom kraju njenog putovanja i sazrijevanja. U početku Rivers nudi Jane alternativu životu kakvog joj je nudio Rochester, te nasuprot života u užitku nudi joj život u radu (Gilbert i Gubar; 2000:365). Odmah nakon njenog oporavka pronalazi joj posao učiteljice kako bi mogla zarađivati dovoljno za stan i pristojan život, te joj to ulijeva svrsishodnost i samopoštovanje, što ne bi imala u neravnopravnoj vezi sa Rochesterom od koje je pobjegla. Stoga si Jane postavlja

retoričko pitanje: „Pitam se je li bolje biti robinja u zemlji slasti i lasti, u Marseillesu – načas u groznici od lažnog blaženstva a potom u najgorkijim suzama kajanja i srama – ili biti seoska učiteljica, slobodna i čestita, u vjetrovitom planinskom kutku u zdravom srcu Engleske?“ (Brontë; 2008:475). Ono što St. John zagovara je samoaktualizacija kroz rad i vjeru, te posvemašnje odricanje zemaljskih užitaka, što on čini odbijanjem mogućnosti braka s gđicom. Oliver. Naime, njegov cilj je bio priključiti se misionarskom radu u Indiji, te je smatrao da gđica. Oliver, kao kći ugledne obitelji, nije podobna za takav zadatak. „ – Dok je nešto u meni vrlo svjesno njezinih draži, nešto drugo jednako je svjesno njenih nedostataka: a oni su takvi te ona ne bi mogla suosjećati ni s jednom mojom težnjom – ne bi mogla sudjelovati ni u jednom mojem pothvatu. Rosamond: patnica, radnica, ženski apostol? Rosamond: misionarova supruga? Ne!“ (Brontë; 2008:494). S druge strane Jane je smatrao i više nego prikladnu za takvo što, te je to i bio motiv njegove prosidbe „ – Tebi su Bog i priroda namijenili da budeš ženom misionaru. Nisu te obdarili dražima vanjštine, već duhovnim darovima: stvorena si za rad, a ne za ljubav“ (Brontë; 2008:532). Iako je Jane u iskušenju da pristane na ovu prosidbu, jednako kao što je bila u iskušenju da postane ljubavnicom g. Rochestera, ona ovu prosidbu odbija. Ovdje Jane uči pronaći balans u svojem životu i ne podleći niti jednoj od krajnosti svoje naravi. Jer dok je odbijanjem g. Rochestera odbila neobuzdanu strast i seksualnost, odbijanjem g. Riversa odbija bezuvjetnu pokornost normama, religiji, zakonu i radu, te stoga zaključuje: „Pridružim li se St. Johnu, napuštam polovinu svoga bića; odem li u Indiju odlazim u preranu smrt“ (Brontë; 2008:535). Kao žena St. Johna, Jane bi ušla u vezu neravnopravniju od one sa Rochesterom, ulazeći u život potpuno udaljen od cjelovitosti i balansa kojemu teži. Na mjestu Rochesterove nakane da ju pretvori u *robinju strasti*, St. John želi ju pretvoriti u *robinju načela*, te ugušiti njezin slobodni i divlji duh (Gilbert i Gubar; 2000:366).

4.4.2. Odnos imaginarija eksterijera i interijera

Charlotte Brontë koristi opise prirode i pejzaža kako bi istaknula simboliku unutarnjeg emotivnog stanja protagonistice Jane Eyre. Kroz Janeinu sklonost prirodi ona je u mogućnosti *čitati* prirodne pejzaže u kojima se nalazi i spoznati znakove koje joj priroda pripovijeda; te obratno, prirodni pejzaž nudi *čitanje* Jane Eyre, te njena mentalna i duhovna stanja koji su reflektirani u svijetu oko nje (Gillman; 1994:46). Stoga su u čitanju *Jane Eyre*, uz realistične opise prostora, posebno značajni mistični i gotski elementi kojima Brontë

naglašava duhovni spektar glavne junakinje. Kako se radi o *Bildungsromanu* Jane na svojem putu sazrijevanja prolazi kroz određene situacije koje se reflektiraju u njenoj neposrednoj okolini, a kojih je tek Jane – kao odrasla i zrela žena postala svjesna, te ih stoga i opisuje kao sveznajući pripovjedač. Gillman (1994:49) stoga kaže da Brontë rabi spektar prirode tako što prirodni svijet reprezentira ili zrcali one osjećaje koje nedorasla protagonistica ne može još izraziti, čime priroda postaje posrednik Janeinog *unutrašnjeg života* i vanjske egzistencije gdje je uvijek otuđena, marginalizirana ili posvećena neprijateljskom nadzoru. Može se zaključiti da ulogu koju priroda ima nije *red, prirodni poredak i harmonija*, nego refleksija burnog razvoja junakinje. Stoga, njezino putovanje ka odrastanju, kao i recipročnost odnosa sa prirodom, treba pratiti kroz stanice u njenom životu, iako kao najvažnije smatram Gateshead i Thornfield.

Gateshead Hall, Janein je simbolični početak putovanja što se očituje i u prvim, uvodnim riječima:

Taj dan nije bio za šetnju. Ujutro smo, doduše, jedan sat tumarali ogoljelim šipražjem, ali poslije objeda (kad nije bilo gostiju, gospođa Reed bi objedovala ranije) hladan zimski vjetar navukao je tako tmaste oblake i tako prodornu kišu te daljnji izlasci uopće nisu dolazili u obzir.

Meni je bilo drago: nikad nisam voljela duge šetnje, osobito za studenih poslijepodneva; užasavao me povratak kući u sumrak, promrzlih ruku i nogu, srca ojađena prijekorima dadilje Bessie i osjećajući se poniženom zbog svoje tjelesne nedoraslosti Elizi, Johnu i Georgiani Reed (Brontë; 2008:11).

Prema Gilbert i Gubar (2000:339) uvodne riječi romana početak je Janeinog putovanja prema zrelosti što je naglašeno prigodom („taj dan“), dok je izlet, tj. nedostatak istog metafora problema koje mora putem riješiti na tom putu. Kao što je odgođena šetnja po kišnom danu ostajanjem u kući, takav je i Janein boravak u Gatesheadu, zatvoren i ograničen, što odražava njezino fizičko, ali i psihološko *ograničenje*. Fizički, junakinja je ograničena svojom vlastitom voljom jer „nikad nisam voljela duge šetnje“, ali i prisilnim zadržavanjem u *Crvenoj sobi*, dok je psihološki *ograničena* svojom samoćom i usamljenošću, tvrdi Gillman (1994:50).

Na ovom mjestu ponovno nailazimo na kontrast vatre i leda. Naime, Jane je kao desetogodišnje dijete odbačena iz društva emocionalnom *hladnoćom* obitelji Reed, ona čita Bewickovu knjigu *Povijest ptičjeg svijeta u Velikoj Britaniji* gdje je ponovno fascinirana

prizorima hladnoće koji odražavaju njene osjećaje odbačenosti i usamljenosti koje ona sama još ne zna riječima izraziti:

Također nisam mogla previdjeti opise sumornih obala Laponije, Sibira, Spitsberga, Nove Zemlje, Islanda, Grenlanda, s `prostranstvom polarnog kruga i onim pustim, turobnim prostorom – tim spremnikom leda i snijega gdje tvrda ledena polja, naslage stoljetnih zima, poput staklene kore na vrhovima alpskih glečera okružuju pol i u sebi zgušnjavaju umnogostručenu žestinu krajnje studeni´ (Brontë; 2008:13).

S druge strane, do izražaja dolazi njezina narav koja je burna i nalik vatri, što do izražaja dolazi u situacijama u kojima više nije mogla podnositi ugnjetavanje Johna Reeda i njegove majke. Naime, u trenutku kada Jane odlučuje uzvratiti udarce Johnu Reedu, koji ju je gotovo svakodnevno maltretirao, on joj dodjeljuje karakteristike stvorenja prirode, nazivajući ju *štakorom*. U ovom trenutku Jane je poistovjećena s prirodnim neartikuliranim stvorenjem koje se jedino može osloniti na nasilje kao sredstvo obrane (Gillman; 1994:52). Kao kaznu za njezino ponašanje odvode ju u *Crvenu sobu*. *Crvena soba* je jasan pokazatelj njezine izoliranosti i otuđenosti u obitelji Reed, jer je i soba sama po sebi izdvojena, starinski namještena, te rijetko grijana jer u nju gotovo nitko niti ne ulazi. U *Crvenoj sobi* Jane je zarobljena u vlastitom umu koji je dovodi do iskustva histerije i ludila. Naime, *Crvena soba* je metaforička tamnica društva u kojem se nalazi, ali mu ne pripada, te u kojem je g. Reed, jedini otac kojeg je Jane imala umro, što ju čini patrijarhalnom tamnicom smrti (Gilbert i Gubar; 2000:340). U ovoj sobi ona susreće svoj lik u ogledalu, međutim on je iskrivljen i zastrašujuć. Njezin vlastiti odraz pokazivao je „neobično stvorenje što bijela lica i drhtavih ruku zuri otamo u mene, oči, svjetlucave od straha, koje se gibaju ondje gdje je sve ostalo mirno, sve je to imalo učinak prave pravcane sablasti: pomislih da je to jedna od onih sićušnih prikaza, napola vila napola patuljak“ (Brontë; 2008:21). Ovakav odraz u ogledalu je zapravo odraz njezinog zatočeništva; ili točnije, pokušaj bijega iz zatočeništva i to kroz ludilo. Naime, ovaj odraz postaje nagovještajem buduće prepreke njenom putu prema neovisnosti i oslobođenju kroz lik poludjele Berthe Mason, tj. Janeinog alternativnog lika. Jane u trenucima straha i panike počinje vrištati, dobiva svoj glas, te nije više neartikulirano prirodno stvorenje kakvom je opisuje John Reed. Dakle, Jane u zatočeništvu, nametnutom od strane društva, pronalazi sebe (Sefaoui; 2014:14). S obzirom na to, za Jane, koja sada može izreći ono što misli, nema mjesta u Gateshedu, te je stoga poslana u školu Lowood, daleko od pogleda društva i javnosti. Najbolji pokazatelj Janeinog novo stečenog glasa je njezin poriv da kaže svoje mišljenje gđi. Reed prije odlaska u Lowood:

Moram *progovoriti*: mene gaze i *moram* se oduprijeti; (...)

– Drago mi je što nismo ni u kakvom srodstvu; do kraja svog života neću vas nazvati ujom. Kad odrastem, nikada vas neću posjetiti; a ako me netko upita da li vas volim ili kako ste postupali sa mnom, reći ću da mi pozli pri samoj pomisli na vas i da ste sa mnom postupali krajnje okrutno (Brontë; 2008:49).

U Thonfieldu, Jane se u svom procesu razvoja mora okrenuti sebi za savjet i potporu, jer je većinom izdvojena, iako ne namjerno (Gillman; 1994:62). Stoga, priroda je mjesto gdje ona pronalazi utjehu i u isto vrijeme prostor za samorefleksiju. Značajna je činjenica da Jane dolazi u Thornfield u trenutku kada nema njegovog vlasnika, g. Rochestera. Upravo u tim trenucima, bez patrijarhalne figure, Jane se okreće samorefleksiji i osjeća *nemir*. Taj nemir dovodi je na krov zdanja gdje bi se zagledala „daleko preko granice polja i brežuljaka i duž zamagljena obzorja“ (Brontë; 2008:142) i prepustila svojim mislima u okruženju prirode. Naime, tada Jane (ili C. Brontë kroz glas Jane Eyre) iznosi svoje stavove spram društvenog mnijenja govoreći:

Uzaludno je govoriti da ljudska bića trebaju biti zadovoljna mirovanjem; ona moraju biti u akciji; ako ju ne mogu naći stvorit će ju. (...) Žene općenito drže mirnima: ali žene osjećaju upravo kao i muškarci; njima je potrebno primjenjivati svoje sposobnosti i imati onakav prostor za svoje napore kakav imaju njihova subraća; zbog odveć krute stege, zbog odveć bezizlazne nepokretnosti one pate upravo kao što bi patili i muškarci; uskogrudno je mišljenje njihovih povlaštenijih subića da se one trebaju ograničiti na pravljenje pudinga i pletenje čarapa, na sviranje klavira i vezenje torbica. Neporomišljeno je osuđivati ih ili im se smijati ako žele učiniti ili naučiti nešto više no što je to običaj proglasio nužnim za njihov spol (Brontë; 2008:143).

Smatram da razlog zašto je ova struja misli zauzela mjesto izvan kuće, u prirodi nije slučajan. Naime, u patrijarhalnom okruženju Thornfield Halla s Rochesterom kao njegovim vlasnikom, Jane nije mogla tako slobodno izraziti ove misli, koje ne progovara samo u svoje ime nego općenito ženskog roda u 19. st. No, s druge strane, u okruženju prirode ona to može slobodno izraziti jer ovdje ne nailazi na otpor i sputavanje. U prirodi ne postoji patrijarhalna moć, stoga je Jane ta koja posjeduje moć da slobodno pustiti svoj glas.

Pejzaž Thornfielda je znakovit, kao i sama građevina u kojoj Jane obitava. Kao i opis Darcyjevog Pemberleyja u *Ponosu i predrasudama*, Thornfield Hall je također refleksija njegova vlasnika. Jane opisuje Thornfield Hall na sljedeći način:

Bilo je trokatno, ne golemo, ali poveliko: prije gospodska kuća nego plemićki dvor; grudobran s kruništem činio ga je vrlo živopisnim. Sivo se pročelje jasno ocrtavalo na pozadini od viskoha

stabala s kolonijom vrana, čiji su graktavi stanovnici u tom trenutku letjeli preko tratine i drugog zemljišta i slijetali na veliku livadu koju je od njih odvajala uleknuta ograda i gdje je niz velikih starih stabala gloga, debelih i čvornatih, poput hrastovih, istog trena objasnilo podrijetlo imena Thornfield. U daljini su stajali brežuljci: (...) tihi i prilično samotni, i kao da su Thornfield opasivali osamom kakvu nisam očekivala tako blizu vreve Millcotea (Brontë; 2008:129).

Ovaj opis odražava emocionalno i duhovno stanje vlasnika zdanja. Rochester je, naime, osiromašen i otuđen svojom neobuzdanom strašću i seksualnošću, koje su utjelovljene u njegovoj zatočenoj i poludjeloj ženi na tavanu. Time, Bertha Mason postaje, ne samo alternativni lik glavne junakinje, nego i utjelovljena reprezentacija Rochesterove strasti.

No, u isto vrijeme vidimo razvoj odnosa Jane i Rochesterera koji, kako napreduje, tako sve više zauzima prostore na otvorenom. Ovakvim se postupkom priroda, ponovno, uzima kao prostor izvan društvenih konvencija, tj. prostor ravnopravnosti. Vrt u Thornfieldu je mjesto gdje Jane može potražiti sigurnost i samoću koji su u kontrastu sve jasnijoj prisutnosti Berthine prijetnje (Gillman; 1994:69). U trenutku kada se ona i javno obznanjuje, Jane odlučuje otići iz Thornfielda, kako bi pobjegla od opasnog i nekontroliranog ludila koje pruža u isto vrijeme Rochesterova i njena vlastita seksualnost. Ona shvaća da njezin bijeg od *zatočenosti* patrijarhalnim društvenim normama mora postići kroz promišljanje, a ne ludilo (Gilbert i Gubar; 2000:363). Naime, Jane se u snu prisjeća užasa *Crvene sobe* u kojoj joj se u zrcalu ukazala alternativna slika sebe koju je sad vidjela i u stvarnosti. Međutim, ona odbija postati takvom i stoga mora otići iz Thornfielda. Ona bježi u Majku Prirodu koja ju poziva riječima: „Kćeri moja, ukloni se iskušenju!“, na što Jane odgovara: „Hoću, majko“ (Brontë; 2008:421). Ona potom napušta Thornfield i Rochesterera, zaputivši se u prirodu, bez konkretnog cilja, poznanstava niti obitelji koja bi ju mogla primiti; „nikakav me čar, nikakva nada ne doziva onamo gdje su moji bližnji – tko me god vidio, ne bi za mene imao prijaznu misao ili dobru riječ. Nemam rodbine osim zajedničke majke, Prirode: u njezinu ću okrilju zaiskati počinak“ (Brontë; 2008:427). Ostavši bez novca, Jane počinje lutati u potrazi za novim poslom i skloništem. Ova lutanja odraz su esencijanog beskućništva – bezimnog i zavisnog statusa – žena u patrijarhalnom društvu (Gilbert i Gubar; 2000:364).

4.4.3. Ugled i moral

Za roman možemo reći da je psihološki motiviran, gdje Jane, na putu da postigne cjelovitost pregovara s raznim *iskrivljenim* verzijama sebe (Gillman; 1994:50). Kroz svako pregovaranje ona mora izvući određenu moralnu pouku koja joj potom u idućoj sekvenci života služi.

Ponovno, imamo dihotomiju u samom Janeinom liku koja se otjelovila u likovima Berthe Mason, s jedne strane, i gđice. Temple i Helen Burns, s druge strane; međutim, obje alternativne i *iskrivljene* verzije Janeine osobnosti. Sada svjedočimo dihotomiji koja potvrđuje činjenicu da su se „ženski likovi kroz povijest uglavnom svodili na svoj blagotvoran ili pak poguban“ lik (Feldman i Tomljenović; 2012:200). Jednostavnije rečeno ovo je dihotomija između *anđela* i *demona*. Naravno, blagotvorni lik anđela je pripisan gđici. Temple i Helen, dok demonski pripada Berthi.

Lowood je mjesto gdje Jane uči ovladati svojim gnjevom, u čemu će joj pomoći gđica. Temple, učiteljica u spomenutom institutu i Helen, učenica. Njihova imena su simbolična, odražavajući njihovu osobnost, ali i zadaću koju imaju za Janeino odrastanje. Gđica. Temple je *svetište* (eng. temple= hram) ženstvenih vrlina: velikodušnost, kultivacija, uljudnost, ali i represija (Gilbert i Gubar; 2000:344). Naime, u 19. st. „vječno ženstveno“ [se] zamišljalo kao vizija anđeoske ljepote i ljupkosti: (...) idealna je žena pasivno, poslušno te prije svega nesebično stvorenje“ (Moi; 2007:86-87). Takva, je naime, gđica. Temple koja je uspjela u sebi zatamiti svoju *ludu dvojnicu*, u potpunosti je utišati jer bez pogovora sluša g. Brocklehursta koji je kori: „Oh, gospođo, kad u usta ove djece stavljate kruh i sir namjesto izgorjele kaše, vi možda hranite njihova grešna tijela, ali ni ne pomišljate da na taj način izgladnjujete njihove besmrtnu dušu!“ (Brontë; 2008:83). Premda se ne slaže s njim ona „je oborila pogled čim je on počeo govoriti; sada je, međutim, gledala ravno preda se, a njeno lice po prirodi bijelo poput mramora, bijaše hladno i nepomično baš kao mramor; osobito joj usta bijahu tako stisnuta te ih ni kiparevo dijetlo ne bi otvorilo, a čelo joj odavaše skamenjenu ozbiljnost“ (Brontë; 2008:83). Time je ona postala podređena patrijarhalnoj figuri, g. Brocklehurstu, zauzimajući represivnu poziciju *anđela u kući*, odlikujući se naivnošću i submisivnošću te se ne usuđuje prijeći rodne granice koje društvo postavlja (Ayyildiz; 2017:147). Uspoređujući je s *mramorom*, Brontë ponovno evocira simboliku hladnoće koja ukazuje na osobe koje se pokoravaju normama, redu, autoritetu, kakva je uz Helen Burns i St. John Rivers, i gđica. Temple. Helen Burns, s druge strane, ne predstavlja ideal zemaljske

ideje o ženskoj osobnosti kao gđica. Temple, već spiritualni ideal pokornosti i poslušnosti. Ona nije *anđeo u kući*, već *nebeski anđeo*. Dužnost je, prema Helen, pokorit se nepravdi ovog života u očekivanju ultimativne pravde u idućem (Gilbert i Gubar; 2000:346). Helen je, kao i gđica. Temple, potisnula svoju *dvojnicu* i pokorila se postojećoj situaciji. Međutim, kako dalje Gilbert i Gubar objašnjavaju: „Biti nesebičnom ne znači samo biti plemenitom nego biti mrtvom. Život koji nema priču, poput života Goetheove Makarie, zapravo je život smrti, smrt-u-životu. Ideal 'kontemplativne čistoće' priziva, na kraju, i raj i grob“ (Gilbert i Gubar; cit. prema Moi; 2007:87). Stoga, Helen, cijelo vrijeme govoreći o pokornosti i spiritualnosti, gotovo je u iščekivanju smrti koja će ju konačno osloboditi, a dolaskom tifusa u Lowood to se i ostvaruje. Ove dvije Janeine, figurativno rečeno, *majke* pripremaju ju za njezino buduće iskustvo u Thornfieldu gdje će morati odbiti Rochestera, kako bi ostala na pravom putu svog samoostvarenja. S druge strane, one predstavljaju i prijetnju na njezinom putu samoostvarenja, na koju nailazi u Marsh Endu. Naime, Helen i gđica. Temple predstavljaju alternativnu Janeinu osobnost potpune pokornosti i hladnoće koju Jane konačno odbacuje odlaskom od St. Johna i odbijanjem njegove prosidbe. Janein način suprotstavljanja svijetu je prometejski način pobune, ne ženstvena represija gđice. Temple, niti svetačkog odricanja Helen Burns (Gilbert i Gubar; 2000:347). Naposljetku, i sama Jane kaže: „kroz mene je prostrujio bijes spram Reedovih, Brocklehurstovih i njima sličnih. Nisam ja bila Helen Burns“ (Brontë; 2008:86).

No, iza anđela vreba čudovište: naličje muške idealizacije žena nalazi se u muškom strahu od ženstvenosti. Čudovišna žena jest žena koja odbija biti nesebičnom, djeluje na vlastitu inicijativu, ona ima priču za pričanje – ukratko, žena koja odbacuje podređenu ulogu koju joj je patrijarhat namijenio. (Moi; 2007:87)

Sve ove osobine predstavljaju još jednu Janeinu dvojnicu, Berthu Mason. Ona je druga krajnost Janeine dvojne osobnosti. Naime, Bertha je moralna suprotnost gđici. Temple i Helen Burns. Ona, u biti, utjelovljuje Janeinu i Rochesterovu neobuzdanu seksualnost, koja bi svojim ostvarenjem dovela do propasti. Stoga, Jane mora savladati ovu krajnost svoje osobnosti, te se „žestoko bori sa sobom i snaga volje pobeđuje; ona čini ono što smatra da je njena moralna dužnost, i beži od voljenog čoveka“ (Kovačević; 1991:260).

Jane si postavlja pitanje: „Što da radim?“, a na to pitanje joj može odgovoriti samo iskustvo Lowooda, tj. njezine moralne *učiteljice*, gđica. Temple i Helen Burns, s odgovorom koji Jane naziva razumom: „Smjesta otići iz Thornfielda“ (Brontë; 2008:393). Ona tu odluku i poslušna, smatrajući je jedinom moralnom i ispravnom, suprotstavljajući se Rochesterovim

nagovaranjima. Riječima: „Gospodine Rochester, moram vas napustiti“, ona iz ovog odnosa proizlazi kao moralno superiorna Rochesteru, što tek kasnije spoznaje, rekavši: „Da, sada osjećam da sam imala pravo kad sam se držala načela i zakona, te prezrela i odbacila lude nagovore trenutka mahnitosti“ (Brontë; 2008:401, 475).

S druge strane, u prilici prosidbe St. Johna, Jane mora odbaciti savjete gđice. Temple i Helen Burns i poslušati Berthu Mason. Naime, Riversova joj se prosidba čini kao: “Željezni pokrov [koji] stezao se oko mene: uvjeravanje je napredovalo polaganim sigurnim korakom. Ma koliko ja zatvarala oči, njegove zadnje riječi uspjele su donekle raščistiti put koji se činio zakrčenim“ (Brontë; 2008:534). U ovom slučaju prijeti joj „potpuno odricanje od ljubavi u ime dužnosti“ (Kovačević; 1991:260). Stoga, ugrožena odsustvom osjećaja, Jane čuje Rochesterov glas kako ju doziva natrag, koji ona poslušna, te mu se vraća. Time Jane pronalazi pravi balans svojih emocija i dužnosti. Jane i Rochester ujedinjaju se u zakonitom braku, sada kada je Bertha preminula.

V. ZAKLJUČAK

Priložene obrađene teme razjašnjavaju stav autorica prema društvenim konvencijama 19. st., naročito prema utjecaju tih konvencija na život i slobode žena. Smatram ova djela značajnima jer njih pišu žene o položaju žena i društvu toga doba. Autorice su kritične, svaka na svoj način, prema društvenim konvencijama, što se vidi iz obrađene teme. Te teme su: brak, moral i ugled, te odnos imaginarija interijera i eksterijera.

Brak je tema koja je od velike važnosti upravo zbog društvenog mnijenja toga doba, čime je žena svedena na predmet ugovorne razmjene, a ne na aktivnog agenta tog postupka. I Jane Austen i Charlotte Brontë ne odobravaju takav stav spram ženske pozicije u braku. Za razliku od Charlotte Brontë, Jane Austen stavlja brak u sam centar svog romana. Međutim, time ne naglašava brak u smislu *domaćeg zatvora*, kako to zaključuju Gilbert i Gubar (2000:124), već međusobne ravnopravnosti osoba koje u brak ulaze. Naravno, ako se pravilna ravnopravnost ne postigne, brak se može pretvoriti u *zatvor*, poput braka Lydije i Wickhama. S druge pak strane, brak Elizabeth i Darcyja je brak ravnopravnosti koji donosi sreću i blagostanje. Charlotte Brontë ne stavlja brak u središte svog romana, ali ova tema zauzima važno mjesto u razvoju radnje. Naime, Jane mora pronaći pravi balans u pronalasku sebe i svoje cjelovitosti i ispunjenosti, i ne prepustiti se braku nejednakosti i podređenosti. Ona to i pronalazi odbijajući mogućnost postajanja Rochesterovom ljubavnicom, kao i Riversovom ženom – misionarkom, kako se ne bi osudila na život emocionalne pustoši.

Teme braka i morala usko su povezane u oba romana. Naime, jednako kako Jane Austen oštro osuđuje postupak bijega Lydije i Wickhama koji, ostaju nevjenčani, ali postaju ljubavnici, tako i Charlotte Brontë svojoj junakinji, na putu njezine samospoznaje, ne dozvoljava da se upušta u ljubavnički odnos s Rochesterom koji je još u braku s Berthom Mason. Međutim, junakinje Jane Austen ne odbacuju eksplicitno dvoličan i iskrivljen moral svojih suvremenika, kao ni klasne nejednakosti i izrabljivanje, već ga prihvaćaju kao nepromjenjivu datost. Taj pristup je najvidljiviji na primjeru odnosa autorice prema radu. Naime, Austenine junakinje su kćeri zemljoposjednika, te bi za njih rad bio ponižavajuć. Time se zapravo iznosi i sam autoričin stav prema radu, kao aspektu života koji pripada nižim slojevima, te je samim time grub i nedostojan. Za razliku od nje Brontë za glavnu junakinju uzima siromašnu guvernantu, koja preživljava svojim radom. Brontë ne smatra rad nedostojnim. Naprotiv, smatra da ljudska bića nisu stvorena da bi mirovala, već da bi bila u

neprestanom pokretu. Ova opaska se posebice odnosi na žene, koje bi trebale uživati jednaku mogućnost slobode, aktivnosti i rada kao i muškarci.

Naposljetku, dotaknut ću se i teme odnosa imaginarija eksterijera i interijera. Po ovom pitanju autorice su usklađene u mišljenju da je prostor prirode, prostor jednakosti. Naime, priroda, kao antipod kulturi mjesto je gdje se osoba, a naročito žena, može osjećati slobodno od svih društvenih konvencija i normi koje su u kulturi prisutne. Jednako kako Jane Austen opisuje prizore Elizabeth i Darcyja, tako i Charlotte Brontë opisuje Jane i Rochestera u prirodi kao ravnopravne. U onim trenucima kada glavne junake ovih romana promatramo u prirodi oni su oslobođeni stega kulture, te se nalaze u hijerarhijski neutralnom području.

VI. IZVORI I LITERATURA

Austen, J., (2015.), *Ponos i predrasude*, Zagreb: Mozaik knjiga

Armanda, L., (2011.), *Implikature u djelu Ponos i predrasude Jane Austen*, *Croatica: časopis za hrvatski jezik*, [Online], 5 (5), pp. 351-365, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/174614>>, [datum pristupa: 28.6.2018.]

Ayyildiz, N. E., (2017.) *From the bottom to the top: class and gender struggle in Brontë's Jane Eyre*, <raspoloživo na: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/1326/1102>>, [datum pristupa: 28.6.2018.]

Brontë, C., (2008.), *Jane Eyre*, Zagreb: Ljevak

Detoni-Dujmić, D. ed., (2004.), *Leksikon svjetske književnosti: djela*, Zagreb: Školska knjiga

Feldman, L., i Tomljenović, A., (2012.), *Uvod u feminističku književnu kritiku*, Zagreb: Leykam international

Gilbert, S. i Gubar, S., (2000.), *The madwoman in the attic*, 2. izdanje, New Haven i London: Yale University Press

Gillman, K., (1994.), *Symbol and Theme: A Study of Natural Imagery in Selected Novels of Emily, Charlotte and Anne Brontë*, <rapoloživo na: https://open.uct.ac.za/bitstream/item/24453/thesis_hum_1994_gillman_kathrine.pdf?sequence=1>, [datum pristupa: 29.5.2018.]

Gribble, J., (2013.), *Jane Eyre's imagination*, *Nineteenth-Century Fiction*, [Online], 23 (3), pp. 279-293, <raspoloživo na: <https://www.wssd.org/cms/lib02/PA01001072/Centricity/Domain/202/Jane%20Eyes%20Imagination.pdf>>, [datum pristupa: 28.6.2018.]

Kettle, A., (1962.), *Engleski roman*, Sarajevo: Svjetlost

Kovačević, I. et al., (1991.), *Engleska književnost*, 2. izdanje, Sarajevo: Svjetlost

Lachazette, X., (2011.), *Nature in Jane Austen's Pride and Prejudice*, [Online], <raspoloživo na: [http://perso.univ-lemans.fr/~xlachaz/11\)%20Recherche/rec_austen1a.pdf](http://perso.univ-lemans.fr/~xlachaz/11)%20Recherche/rec_austen1a.pdf)>, [datum pristupa: 29.5.2018.]

Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta, (2018.), Popis lektire za srednju školu, <raspoloživo na: <https://lektire.skole.hr/lektire-srednja-skola>>, [datum pristupa: 29.5.2018.]

Moi, T., (2007.), *Seksualna/tekstualna politika*, Zagreb: AGM

Muji, A., (2010.), Gender issues reflected within nature in Jane Austen's novel *Pride and Prejudice*, [Online], <raspoloživo na: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:351409/FULLTEXT01.pdf>>, [datum pristupa: 29.5.2018.]

Pateman, C., (2000.), *Spolni ugovor*, Zagreb: Ženska infoteka

Puača, L., (2016.), Roman i viktorijansko doba - Orkanski visovi E. Brontë i Ženska francuskog poručnika J. Fowlesa, <raspoloživo na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri:463>>, [datum pristupa: 29.5.2018.]

Selfaoui, M., (2014.), The Implication of Symbolism in Charlotte Brontë's '*Jane Eyre*', [Online], <raspoloživo na: <https://bu.univ-ouargla.dz/master/pdf/selfaoui-mekka.pdf>>, [datum pristupa: 29.5.2018.]

Woolf, Virginia, (2003.), *Vlastita soba*, Zagreb: Centar za ženske studije

Zelenika, K., (2015.), *Jane Eyre, Čitaj me*, [Online], <raspoloživo na: <http://citajme.com/jane-eyre/>>, [datum pristupa: 28.6.2018.]

